

ОХОРОНА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

КУДЕРСЬКА Надія Іванівна - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

КУДЕРСЬКА Ірина Олександрівна - магістр права

УДК 341.24 (477)

Исследована нормативно-правовая основа охраны нематериального культурного наследия в Украине; определены основные принципы развития нематериального культурного наследия; выделены процессы охраны нематериального культурного наследия; обоснована необходимость комплексной защиты в сфере нематериального культурного наследия.

Ключові слова. Нематеріальна культурна спадщина, об'єкти, прояви, елементи, охорона, збереження, захист, популяризація.

Вступ

Нематеріальна культурна спадщина (далі – НКС) є ідентифікаційним чинником, що відображає багатовіковий досвід, духовні стремління і творчі плоди багатьох поколінь, базою сталого розвитку суспільства, основою всього різноманіття напрямів, видів і форм культури сучасного суспільства, дієвим засобом профілактики та подолання негативних соціальних явищ, формування патріотичних і громадянських якостей особистості, толерантності, виховання духовності й моральності, стабілізації та гармонізації суспільних відносин. Охорона НКС, що включає в себе підтримку, розвиток, захист, збереження, популяризацію її об'єктів (проявів), для подальшої трансляції їх наступним поколінням є першочерговим завданням і найважливішим обов'язком кожної країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Окремі питання міжнародної охорони (збереження) НКС було розглянуто у публікаціях Н. Терес, В. Василенко, О. Мельничук, ін., проте правові аспекти щодо охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні не досліджувалися.

Ціль статті (постановка завдання)

Дослідити нормативно-правову основу щодо охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні; визначити основні принципи розвитку нематеріальної культурної спадщини; виокремити процеси охорони нематеріальної культурної спадщини; обґрунтувати необхідність комплексного захисту у сфері НКС.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

За Конвенцією ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.) (далі – КпОНКС) *охорона НКС* означає заходи з метою забезпечення життєздатності НКС, включаючи її ідентифікацію, документування, дослідження, збереження, захист, популяризацію, підвищення її ролі, її передачу, головним чином шляхом формальної та неформальної освіти, а також від-

родження різних елементів такої спадщини [ст.2, 1]. Тобто охороні підлягають не лише окремі прояви, об'єкти НКС, а й їх складові елементи.

Питання охорони НКС не знайшли належного унормування вітчизняними пам'яткоохоронними законодавчими актами. Так, ЗУ «Про охорону культурної спадщини» регламентує питання щодо матеріальної культурної спадщини, проте деякі його норми стосуються й об'єктів (проявів) НКС. Приміром щодо унормування визначень: *виявлення об'єкта культурної спадщини* – це сукупність науково-дослідних, пошукових заходів з метою визначення наявності та культурної цінності об'єкта культурної спадщини, включаючи й об'єкти НКС, а *реабілітація* – це сукупність науково обґрунтованих заходів щодо відновлення культурних та функціональних властивостей об'єктів культурної спадщини, зокрема й об'єктів НКС [ст.1, 3]. В Україні поняття «охорона» у сфері культурної спадщини, зокрема й щодо НКС, традиційно включає в себе/ототожнюється з такими поняттями, як «захист», «збереження», «правова охорона», «правовий захист» тощо, що є неприпустимим. Це неодноразово підкреслювали провідні правники-науковці [4]. Виходячи з реалій визначимо низку понять, які потребують подальшого законодавчого закріплення:

- *охорона НКС* – це система правових, організаційних, фінансових, технічних, інформаційних та інших заходів, зокрема з обліку, виявлення, наукового вивчення, ідентифікації, класифікації, державної реєстрації, документування, спрямованих на забезпечення життєздатності НКС, захисту, утримання, відповідного використання, актуалізацію та включення до культурно-освітніх і навчальних програм, а також її збереження та відтворення, створення умов для її безперервної передачі від покоління до покоління;

- *правова охорона НКС* – це охорона її об'єктів та їх елементів від будь-якого незаконного використання та інших дій, що завдають їм шкоди;

- *збереження НКС* – система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та інших заходів, а також науково-дослідних й дослідниць-

ких робіт для забезпечення життєздатності об'єктів НКС в їх оригінальній формі, а також їх схоронності, зокрема й від потенційної небезпеки, для їх популяризації, відродження, фіксування й передачі на матеріальних носіях, призначених для зберігання;

- *захист НКС* – застосування оперативних і довгострокових заходів, що сприяють відродженню та життєздатності об'єктів НКС, що знаходяться під загрозою зникнення;

- *забезпечення передачі НКС прийдешнім поколінням* – здійснюється осередками народного мистецтва (у т.ч. народних художніх промислів), що відтворюють їх і виступають зберігачами, а також за допомогою виховних заходів, включаючи підготовку спеціалістів у сфері НКС, шляхом створення умов для передачі об'єктів цієї спадщини від їх носіїв до прийдешніх поколінь та видання наукових, науково-популярних і навчальних робіт;

- *відродження об'єктів НКС або їх елементів* – забезпечується за допомогою заходів щодо їх відродження й передачі у випадку, якщо такий об'єкт чи його елемент, що має важливе значення для ідентифікації спільноти, перейшов у пасивну сферу культури;

- *актуалізація НКС* – запровадження у сучасне життя суспільства її проявів (об'єктів), підвищення її ролі у суспільстві;

- *носії об'єктів (проявів) НКС і їх елементів* – спільноти, зокрема корінні спільноти, групи і, в деяких випадках, окремі фізичні особи, що володіють унікальною здатністю створювати, зберігати, відтворювати й передавати іншим поколінням об'єкти (прояви) НКС у незмінних традиційних формах і незмінними традиційними засобами, які збагачують культурне розмаїття та сприяють розвитку творчих здібностей людини.

Держави-учасниці КпОНКС мають вживати необхідних заходів для забезпечення охорони НКС, що є на її території, ідентифікувати й визначати її об'єкти (прояви), їх елементи за участю спільнот, груп та відповідних неурядових організацій. [ст. 11, 1]. Однак, способи/методи охорони НКС відрізняються від тих, які використовуються при охороні матеріальної культурної спадщини. Головна відмінність НКС полягає в тому, що вона «жива» і має тенденцію до

змін. Інколи зміни здатні додати її об'єктам (проявам) нове забарвлення, й не завжди негативне. Тому при здійсненні охорони НКС слід її зберегти, не «заморозивши» при цьому й сприяючи її розвитку. *Основні принципи розвитку НКС* повинні бути такі: 1) обов'язковість здійснення збереження, захисту, популяризації та поширення об'єктів (проявів) НКС; 2) забезпечення системності й наступності при здійсненні державної політики щодо НКС; 3) використання світового досвіду в цій сфері; 4) впровадження сучасних інноваційних та інформаційних технологій щодо збереження, популяризації та поширення об'єктів (проявів) НКС; 5) забезпечення загальнодоступності науково-дослідних та вишукувальних проектів, здійснених щодо НКС; 6) співробітництво уповноважених владних органів, творчих спілок і колективів, громадських та наукових організацій, ін. щодо НКС.

Жодна культура не буває зафіксованою або ізольованою, а національна ідентичність завжди виявляється продуктом процесів еволюції та взаємодії. НКС перед процесами глобалізації постає у слабкому становищі, а тому необхідно докласти всіляких зусиль для збереження її об'єктів (проявів), що ведуть боротьбу за виживання. Тому громадськість має бути поінформована не лише про небезпеки, що загрожують НКС, а й про заходи, які здійснюються на виконання КпОНКС. А низка загроз її об'єктам (проявам) є чималою. Приміром, недотримання принципу автентичності, зокрема щодо виконавських мистецтв. Твори поетів, драматургів, сценаристів, композиторів, хореографів отримують різне виконавське трактування, кожен з яких поєднує самовираз як автора, так і виконавця. Творчий характер виконавських мистецтв приводить до того, що між виконанням і твором, що виконується, виникають різні відносини – від відповідності до різкої суперечності між ними, а тому важлива не тільки майстерність виконавця, а й близькість відтворення ним оригіналу твору. Або, наприклад, проблеми української мови. Нині асиметричний масовий білінгвізм у країні має наслідком не тільки зовнішнє звуження сфери вживання української мови. Він «підточує» її зсередини,

створює ґрунт для її внутрішнього розкладу, активізуючи процеси змішування російської й української мов. Руйнація її системи пронизує всі мовні рівні — і фонетику, і лексику, і граматику. Або такий тип змішаної мови як суржик, у якому синтаксичні конструкції деформуються в бік спрощення.

Особливістю НКС є те, що не тільки всі її об'єкти неможливо виявити та підрахувати, а й визначити всі загрози щодо кожного з них. Охорона майже кожного об'єкту НКС унікальна, а тому, розуміючи її складність, необхідно ретельно поставитися до її розробки та реалізації, приділити окрему увагу унікальності кожного об'єкта НКС (його елементів), а також культурним особливостям кожної місцевості країни, вжити підходящі індивідуальні заходи щодо них.

Загалом охорону НКС можна поділити на такі процеси:

- виявлення, вивчення, наукові дослідження у сфері НКС, ідентифікація, фіксація, консервація (наукові дослідження, документування, архівація). Вважається, що консервація НКС для її подальшого збереження безперспективна для «живих» проявів культури тим більше у сучасному інформаційному просторі.

У світі існують побоювання, що фіксація (документування) об'єктів НКС не сприятиме охороні об'єктів (проявів) НКС, а зробить їх більш доступними для широкої публіки, сприятиме їх незаконному привласненню та використанню засобами, зовсім несподіваними для їх носіїв. Тому, приміром, використання традиційних знань має бути обумовлено вільною, попередньою й обґрунтованою згодою, особливо щодо священних і секретних матеріалів культурного значення. Разом з тим надання права здійснювати винятковий контроль над об'єктами традиційної культури може «задушити» інновації, применшити суспільне надбання та виявитися важким завданням для практичної реалізації. Водночас документація може допомогти в охороні цих знань, наприклад, шляхом надання конфіденційного або секретного запису їх тільки конкретній громаді – їх носію. Деякі країни розробили свої власні *sui generis* (спеціальні) системи охорони НКС.

• *реконструкція, ревіталізація* (повернення об'єктів (проявів) НКС до життя, доступ до інформації, моральна та матеріальна підтримка). Особливо актуальне застосування інтерактивних форм і методів щодо відтворення фольклору, традиційних промислів, технологій, ін. Повернення їх до життя подекуди вимагає не лише наукової реконструкції, а й причетності вчених, педагогів, музейних співробітників до них для належної організації їх передачі з покоління в покоління. Допустимим є застосування електронних ресурсів для реконструкції їх віртуальними засобами, приміром, в рамках музеєфікації шляхом музейної інтерпретації та наукової ревіталізації за допомогою інноваційних технологій. Хоча сама процесуальність «живої» традиції, її безперервність і динаміка не дозволяє належно здійснювати в музеї ревіталізацію об'єктів (проявів) НКС.

• *збереження, захист*. Існують як загальні для всіх проявів НКС способи збереження об'єктів НКС, так й індивідуальні стратегії для окремих її об'єктів. Захищатися має саме оригінальна зафіксована та/або втілена сукупність елементів, що утворює об'єкт НКС. Приміром, послідовність дій і слів при здійсненні певних обрядів; порядок рухів у танці в сукупності з народним костюмом тієї чи іншої місцевості; дії при здійсненні того чи іншого виду народних промислів; види, способи і підбір кольорів вишивки, орнаменту тощо за умови їх прив'язки до певної місцевості, в межах якої склався той чи інший об'єкт (прояв) НКС та існує його соціально-побутове середовище (інфраструктура). Важливим є й певний взаємозв'язок між ними. А тому комплексному захисту підлягають: 1) об'єкти (прояви) НКС і їх елементи; 2) носії об'єктів (проявів) НКС і їх елементів; 3) природні простори та пам'ятні місця, існування яких є необхідним для виразу НКС; 4) матеріальні носії, за допомогою яких фіксувалися і передавалися протягом історії об'єкти (прояви) НКС.

• *популяризація й поширення НКС (її різноманіття), навчання та підвищення обізнаності населення з питань НКС, підвищення ролі НКС в суспільстві, трансляція* (освіта, виховання,

актуалізація, організація різних заходів, передача знань про ці об'єкти наступним поколінням, підтримка діяльності щодо НКС освітніх й інформаційних установ, генерація нової культури на основі НКС). Кожен прояв (об'єкт) НКС вимагає певного підходу до популяризації та поширення для досягнення найкращих результатів, зокрема просування структурованої інформації про нього. Основною метою такого є посилення важливої ролі культурного різноманіття та НКС для сталого розвитку України й її народу. Важливим є також включення проявів (об'єктів) НКС у контекст сучасної культури, тобто «вдихання» в них без будь-яких змін нового життя. Робота з актуалізації НКС і генерації на її основі нової культури вимагає нестандартних, інтерактивних форм роботи. Їй сприяють етнографічні краєзнавчі об'єднання, базові заклади культури, школи традиційної народної культури, музеї, ярмарки тощо за допомогою інтелектуалів, представників творчої еліти, фахівців з НКС, ін. Нині популяризація НКС народів України вимагає особливої уваги друкованих та електронних засобів масової інформації.

• *активне залучення громадянськості, включаючи носіїв НКС, до її охорони та управління нею*, тобто забезпечення життєздатності об'єктів (проявів) НКС серед сьогоденних поколінь, їх подальше існування серед майбутніх поколінь. За своєю природою, як відомо, НКС має більш динамічний характер на відміну від матеріальної, має здатність змінювати й формувати свої власні характеристики нарівні з культурною еволюцією спільнот. Вона постійно підтримується в актуальному стані, відображаючи культурну самобутність своїх творців і власників;

• *моніторинг об'єктів НКС та їх елементів*, як систематичне спостереження за станом їх охорони та життєздатності. Важливо дотримуватися *принципу автентичності* у сфері НКС, тому за основу її об'єктів слід брати саме збережені їх спостереження й записи у природному середовищі при прямій передачі від носіїв цих об'єктів. Підвищенню можливості їх автентичного відтворення, приміром, сприятимуть вчинення етногра-

фічних експедицій у місця їх прояву, наукові дослідження тощо;

- *контроль використання*, який повинні здійснювати уповноважені владні органи, громадськість. Носії НКС також мають бути наділені правом здійснювати контроль за усіма формами використання їх традиційних виразів культури, включаючи твори, створені на їх основі, навіть якщо вони не є копіями з оригіналів. Авторське право України дозволяє ґрунтуватися на творах іншої особи, за умови, що власний твір володіє достатньою оригінальністю, але не закріплює меж між законним запозиченням і несанкціонованим присвоєнням, що потребує законодавчого визначення.

В Україні охорона НКС реалізується в основному на підставі низки міжнародних нормативно-правових актів щодо її проявів та на їх підставі, які не знайшли достатнього розкриття вітчизняним законодавством. Так, за *Рекомендаціями ООН щодо збереження традиційної культури і фольклору (1989 р.)* фольклор в якості явища культури повинен зберігатися в інтересах конкретної групи людей і самою групою (родина, професійні, національні, регіональні, релігійні, етнічні та інші групи), самотність якої він висловлює. Зазначене в них є необхідним та важливим щодо інших об'єктів (проявів) НКС з огляду на їх особливості. Фольклор, будучи проявом індивідуального або колективного інтелектуальної творчості, заслуговує правової охорони, подібної до охорони, яка надається творам інтелектуальної творчості. Крім аспектів охорони проявів фольклору, пов'язаних з інтелектуальною власністю, є різні категорії прав, які вже забезпечуються правовою охороною в центрах документації та архівних службах, що займаються питаннями фольклору. [F, 5]

Традиційні вирази культури захищаються в більшості країн не лише чинними національними правовими системами (авторським правом і суміжними правами), а й географічними вказівками, зазначенням походження, товарними знаками, сертифікаційними знаками. Так, сучасні їх переробки охороняються авторським правом, а виконання традиційних пісень і музичних

творів підпадають під дію *Договору ВОІВ¹ про виконання і фонограми (1996 р.)* [6]. Товарні знаки можуть бути використані для виявлення споконвічних місцевств або музичних творів, якщо вони відповідають критеріям патентоспроможності. Нині ВОІВ розробляються *дві форми правової охорони традиційних знань*:

- *захисна охорона*, що перешкоджає особам, які проживають за межами громади-носія цих знань, набувати права інтелектуальної власності на них. Наприклад, сформована в Індії база даних по традиційній медицині використовується як доказ «відомого рівня техніки» патентними експертами, що проводять оцінку заявок на видачу патенту. Захисні стратегії можуть бути також використані для охорони священних культурних проявів, таких як сакральні символи або танці;

- *позитивна охорона*, як надання прав, що дають можливість громадам-носіям цих знань сприяти поширенню їх, контролювати їх використання й отримувати вигоду від їх комерційної експлуатації. Деякі форми використання традиційних знань можуть бути захищені в рамках існуючої системи інтелектуальної власності.

Однак, міжнародна система інтелектуальної власності не повною мірою захищає традиційні знання та традиційні вирази культури, приміром, жодна охорона, обумовлена національним законодавством, не може вплинути на інші країни, а тому є нагальна необхідність у розробці міжнародного правового документа, що визначить *спеціальну охорону*. [7]

В Україні слід унормувати проведення наукових досліджень НКС, які мають здійс-

¹ Всесвітня організація інтелектуальної власності, або ВОІВ – одне зі спеціалізованих агентств ООН; створена у 1967 році з метою заохотити творчу діяльність та забезпечити захист інтелектуальної власності в усьому світі. Робота ВОІВ полягає у сприянні становленню та зміцненню національних і регіональних систем охорони традиційних знань (політичні керівництва, закони, інформаційні системи і практичний інструментарій) і здійсненні діяльності в рамках проекту «Творча спадщина», який надає практичну підготовку в управлінні правами на інтелектуальну власність у процесі документування культурної спадщини.

снюватися представниками установ та організацій, наділених повноваженнями по її вивченню, збереженню й освоєнню у спільнотах – носіях НКС та за їх участю. Ці дослідження повинні обов'язково включати ідентифікацію й документування об'єктів НКС чи їх елементів з використанням традиційних і сучасних засобів реєстрації для інвентаризації та пізнання. Їх результати у формі опису, аудіо- й відеозаписів, фотографій та будь-яких інших типів інформації щодо цих об'єктів чи їх елементів, наявних у традиційному культурному просторі, мають передаватися у встановлений строк на зберігання у визначені законом установи. Такі дослідження повинні завершуватися розробкою документації щодо них, виявленням загроз (небезпек), створенням наукових, навчальних, методичних і популяризаторських програм (робіт), що забезпечать життєздатність об'єктів НКС, передачу знань про них прийдешнім поколінням і підготовку фахівців у сфері НКС.

Міжнародні зобов'язання України, обумовлені міжнародними нормативно-правовими актами щодо НКС, в основному знаходяться у стані опрацювання чи розробки. Їх реалізацію мають забезпечувати органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до встановлених повноважень, що повинно мати ресурсне забезпечення, зокрема передбачену фінансову, матеріальну і структурну підтримку. Їхніми нормативно-правовими актами має бути передбачено ухвалення відповідних освітніх програм щодо підвищення обізнаності та інформування громадськості щодо НКС, зокрема молоді; програм з підготовки кадрів у сфері НКС; низки заходів щодо здійснення охорони НКС тощо. Нині Міністерство культури України через підлеглі йому установи забезпечує та координує діяльність по збереженню, передачі, популяризації, відродженню та використанню НКС. Цю діяльність реалізує структура, основу якої складають базові заклади культури. Її рівень безпосередньо залежить від наявності на місцях відповідальних фахівців – знавців НКС, але жодним вітчизняним нормативно-правовим та нормативним актом не передбачено їх підготовку.

Нині в Україні з різних причин спостерігаються тенденції до згасання усної традиційної творчості, забуття й відмирання автентичних явищ народної обрядовості, звичаєвості, пісенності, ін., головною з яких є невизначеність державної політики щодо культурної спадщини, відсутність необхідних пам'яткоохоронних нормативно-правових актів, невиробленість чітких пріоритетів щодо підтримки носіїв НКС, обмеженість державних капіталовкладень у її документування (збирання, фіксацію), дослідження, збереження, пропаганду тощо. Не допустиме тривале ігнорування у країні унормування охорони об'єктів (проявів) НКС та/або неналежність розкриття міжнародних нормативно-правових актів щодо такого вітчизняним законодавством вже має негативні наслідки, наприклад:

- *щодо української мови.* У порушення вимог Конституції України [2] та цілей Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (1992 р.) [8]. Закон України «Про засади державної мовної політики» [9] практично закріпив за регіональними мовами статус аналогічний державній. Він фактично сприяв звуженню сфери застосування української мови, що спричинило соціальну напругу в суспільстві, сепаратистські настрої, суперечення інтересам національної безпеки України та поставив під загрозу її суверенітет і державне самовизначення. Фактична дискримінація української мови на її власній батьківщині створила напруженість у міжетнічних відносинах. Нині українське суспільство потребує законодавчого врегулювання проблем, що виникають у мовній сфері.

- *щодо фольклору.* Україна для популяризації своєї історії не докладає достатніх зусиль, а тому у світі формується картина, при якій ключові події і персонажі Давньої Русі асоціюються з Москвою, хоча вони жили роки за 100 до її заснування. Нині спостерігається «присвоєння» окремих історичних діячів або символічних подій за допомогою активних інформаційних кампаній. 25.02.2015р. було підписано Указ Президента України «Про вшанування пам'яті Князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русі-України», який акцентував: Володимир – це київський

князь, а Україна-Русь – це не просто словесна конструкція. При цьому в РФ у 2010 році Указом Президента РФ було засновано нову пам'ятну дату 28 липня як День Хрещення Русі, який в Україні святкується як День хрещення Київської Русі-України з 2008 року (Указ Президента України «Про День хрещення Київської Русі – України» №668/2008 від 25.07.2008 р.). Україні слід зберегти право на свою історію, яку вона повинна відстоювати й системно популяризувати Давню Русь як частину української історії, в тому числі – на міжнародному рівні. [10]

НКС здатна найбільш ефективно сприяти сталому розвитку країни, проте, за баченнями у ЮНЕСКО, вона сама знаходиться у безперервному розвитку. Приміром, писемні різновиди мови не можуть нормально функціонувати без підґрунтя, без постійного підживлення з рухливого усного мовлення, в якому, власне, і відбувається реальне життя мови, постійний її, хоч і непомітний у щоденному спілкуванні, рух. Усна мова має багато різновидів. Це і обласний діалект, і розмовна мова міста, так зване міське койне, і різного роду жаргони — соціальні, вікові, зокрема так звані молодіжний жаргон, сленг тощо. Усі ці різновиди єдиної національної мови перебувають у постійному русі і взаємодії. Тому звуження сфери побутування мови не може не позначитися негативно на її розвитку. Із замуленням і пересиханням усних джерел неминуче застигає й мертвіє і писемно-літературна форма мови, хоч якою багатою і розвинутою вона б не була.

Останнім часом, крім документування об'єктів НКС відзначається виникнення необхідності підтримки їх у сучасному суспільстві. Бо вони повинні бути включені у реально діючу культуру, постійно відтворюватися; мають бути задіяні надійні механізми передачі від покоління до покоління, щоб залишатися частиною культурної спадщини, тобто повинна відбуватися актуалізація НКС. Слід враховувати, що безповоротні втрати об'єктів НКС за відсутності належного вивчення може спричинити відхід із життя безпосередніх носіїв та/або хранителів її проявів, а тому має бути зако-

нодавчо визначеною їх підтримка на загальнодержавному рівні. Таке можливе лише у разі унормованої взаємодії уповноважених владних органів із спільнотами, групами, окремими особами, що є їх носіями та/або хранителями духовних зв'язків поколінь, а саме повинен бути здійснений цілий комплекс юридичних, технічних, адміністративних та фінансових заходів.

Однак, названі заходи не будуть ефективними, якщо суспільство не усвідомлюватиме їхньої потреби. Без діалогу владних органів та громадськості, без їх спільних і скоординованих зусиль, без створення політико-правових умов вирішити проблему захисту етнокультурних інтересів народів України неможливо. Так, ефективна і результативна робота по збереженню регіональних мов важко досяжна без унормування комплексної системи заходів. До таких заходів можуть бути віднесені: конкретизація цілей і завдань «національної» освіти, виявлення потреб етнічних груп у вивченні мови своєї національності, підвищення рівня координації та кооперації зусиль виконавчої влади та громадськості, використання новітніх методик прискореного вивчення рідних мов, зміцнення і вдосконалення ланцюга ланок «дитячий освітній заклад – школа – вищий навчальний заклад», що забезпечує безперервність вивчення мови і, отже, її знання, відкрите обговорення стану та проблем «національної» школи, пошук нових якісних механізмів контролю за виконанням прийнятих владою зобов'язань за рішенням заявлених завдань.

Недостатня увага до питань національної НКС, що вироблялася впродовж багатьох століть, загрожує її втратою. Забуття або витіснення національної НКС на периферію культурних процесів, втрата її об'єктів (проявів) загрожує розпадом етнокультурних зв'язків, втратою народного імунітету, створенням чуждих проявів для природи етносу й аномалій у житті суспільства, руйнуванням самотності національної культури і, як наслідок, розмиванням та втратою у прийдешніх поколінь культурної та національної ідентичності. Нині здійснення охорони НКС в Україні є надзвичайно актуальним.

Висновки

1. Визначено такі поняття: *охорона НКС* – це система правових, організаційних, фінансових, технічних, інформаційних та інших заходів, зокрема з обліку, виявлення, наукового вивчення, ідентифікації, класифікації, державної реєстрації, документування, спрямованих на забезпечення життєздатності НКС, захисту, утримання, відповідного використання, актуалізацію та включення до культурно-освітніх і навчальних програм, а також її збереження та відтворення, створення умов для її безперервної передачі від покоління до покоління; *правова охорона НКС* – це охорона її об'єктів та їх елементів від будь-якого незаконного використання та інших дій, що завдають їм шкоди; *збереження НКС* – система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та інших заходів, а також науково-дослідних й дослідницьких робіт для забезпечення життєздатності об'єктів НКС в їх оригінальній формі, а також їх схоронності, зокрема й від потенційної небезпеки, для їх популяризації, відродження, фіксування й передачі на матеріальних носіях, призначених для зберігання; *захист НКС* – застосування оперативних і довгострокових заходів, що сприяють відродженню та життєздатності об'єктів НКС, що знаходяться під загрозою зникнення; *забезпечення передачі НКС прийдешнім поколінням* – здійснюється осередками народного мистецтва (у т.ч. народних художніх промислів), що відтворюють їх і виступають зберігачами, а також за допомогою виховних заходів, включаючи підготовку спеціалістів у сфері НКС, шляхом створення умов для передачі об'єктів цієї спадщини від їх носіїв до прийдешніх поколінь та видання наукових, науково-популярних і навчальних робіт; *відродження об'єктів НКС або їх елементів* – забезпечується за допомогою заходів щодо їх відродження й передачі у випадку, якщо такий об'єкт чи його елемент, що має важливе значення для ідентифікації спільноти, перейшов у пасивну сферу культури; *актуалізація НКС* – запровадження у сучасне життя суспільства її проявів (об'єктів), підвищення її ролі у суспільстві; *носій об'єктів (проявів) НКС і їх елементів* – спільноти, зокрема корінні спільноти,

групи і, в деяких випадках, окремі фізичні особи, що володіють унікальною здатністю створювати, зберігати, відтворювати й передавати іншим поколінням об'єкти (прояви) НКС у незмінних традиційних формах і незмінними традиційними засобами, які збагачують культурне розмаїття та сприяють розвитку творчих здібностей людини.

2. Визначено основні принципи розвитку НКС, а саме: 1) обов'язковість здійснення збереження, захисту, популяризації та поширення об'єктів (проявів) НКС; 2) забезпечення системності й наступності при здійсненні державної політики щодо НКС; 3) використання світового досвіду в цій сфері; 4) впровадження сучасних інноваційних та інформаційних технологій щодо збереження, популяризації та поширення об'єктів (проявів) НКС; 5) забезпечення загальнодоступності науково-дослідних та вишукувальних проектів, здійснених щодо НКС; 6) співробітництво уповноважених владних органів, творчих спілок і колективів, громадських й наукових організацій, ін. щодо НКС.

3. Виокремлено такі процеси охорони НКС: • виявлення, вивчення, наукові дослідження у сфері НКС, ідентифікація, фіксація, консервація; • реконструкція, ревіталізація; • збереження, захист; • популяризація й поширення НКС (її різноманіття), навчання та підвищення обізнаності населення з питань НКС, підвищення ролі НКС у суспільстві, трансляція; • активне залучення громадськості, включаючи носіїв НКС, до її охорони та управління нею; • моніторинг об'єктів НКС та їх елементів; • контроль використання.

4. Надано додаткові аргументи на користь висновку, що в Україні охорона НКС реалізується в основному на підставі низки міжнародних нормативно-правових актів щодо її проявів та на їх підставі, які не знайшли достатнього розкриття вітчизняним законодавством.

5. Обґрунтовано необхідність комплексного захисту в сфері НКС, а саме щодо об'єктів (проявів) НКС і їх елементів; носіїв об'єктів (проявів) НКС і їх елементів; природних просторів та пам'ятних місць, існування яких є необхідним для виразу НКС;

АНОТАЦІЯ

Досліджено нормативно-правову основу щодо охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні; визначено основні принципи розвитку нематеріальної культурної спадщини; виокремлено процеси охорони нематеріальної культурної спадщини; обґрунтовано необхідність комплексного захисту у сфері нематеріальної культурної спадщини.

SUMMARY

Investigated legal basis for the protection of intangible cultural heritage in Ukraine; the basic principles of the intangible cultural heritage; singled processes safeguarding of the intangible cultural heritage; the necessity of comprehensive protection in the field of intangible cultural heritage.

матеріальних носіїв, за допомогою яких фіксувалися і передавалися протягом історії об'єкти (прояви) НКС.

Література

1. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Конвенція, Міжнародний документ від 17.10.2003 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69.
2. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254/96-вр>.
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000р. №1805-III. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
4. Кудерская Н. И. Формирование понятийно-категориального аппарата в сфере правового регулирования охраны культурного наследия / Н. И. Кудерская // Вопросы российского и международного права, ISSN 2222-5129. – 2011. – № 1. – С. 106–121.
5. Рекомендація ООН про збереження традиційної культури і фольклору. Рекомендація, Міжнародний документ від 15.11.1989 р. [Електронний ресурс] //

Режим доступу: <http://etnoua.info/novyny/rekomendacija-oon>.

6. Договір ВОІВ про виконання і фонові програми. Договір, Міжнародний документ від 20.12.1996 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_769.

7. Традиционные знания и интеллектуальная собственность. Официальный сайт WIPO (Всемирной организации интеллектуальной собственности. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.wipo.int/pressroom/ru/briefs.html>.

8. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Хартія, Міжнародний документ від 05.11.1992 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_014.

9. Закон України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012р. №5029-VI. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>.

10. Война за историю: как Россия «приватизировала» князя Владимира Великого // Обозреватель. Политика., 02.03.2015г. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://obozrevatel.com/politics/72185-vojna-za-istoriyu-kak-rossiya-privatizirovala-knyazyavladimira-velikogo.htm>.